
Silvija Borovnik

**Slovenščina kot odraz osebne in narodne identitete v literarnem delu
Florjana Lipuša**

objavljeno v:

Hotimir Tivadar (ur.): *Slovenski javni govor in jezikovno-kulturna (samo)zavest. Obdobja 38*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2019.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-38/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2019.

SLOVENŠČINA KOT ODRAZ OSEBNE IN NARODNE IDENTITETE V LITERARNEM DELU FLORJANA LIPUŠA

Silvija Borovnik

Filozofska fakulteta, Maribor
silvija.borovnik@um.si

DOI:10.4312/Obdobja.38.289-296

Članek¹ se ukvarja s podobo in pomenom slovenskega jezika v literarnem delu Florjana Lipuša, s posebnim poudarkom na njegovih doslej zadnjih objavljenih proznih delih *Mirne duše* (2015) in *Gramoz* (2017). Pisatelj, ki živi in dela v Avstriji, je namreč vse svoje literarno delo objavil v slovenščini, ki je bila v tem okolju nezaželeni in preganjani jezik. Tudi s svojim najnovejšim literarnim delom se Lipuš odziva tako na zgodovinske kot na sodobne probleme koroških Slovencev.

Florjan Lipuš, *Mirne duše*, *Gramoz*, slovenski jezik, jezikovni prestop

The article deals with the appearance and meaning of the Slovene language in the literary work of Florjan Lipuš, especially his last published prose work *Mirne duše* (Calm Souls, 2015) and *Gramoz* (Gravel, 2017). The writer, who lives and works in Austria, has published all of his literary work in the Slovene language, which has been rejected and persecuted in this area. With his latest work, Lipuš once again responds to historical and contemporary problems of Carinthian Slovenes.

Florjan Lipuš, *Mirne duše* (Calm Souls), *Gramoz* (Gravel), Slovene language, linguistic crossing

Literarna zgodovina uči, da pisatelju, kadar izjavi, da ne bo več pisal, ne smemo verjeti. Lipuš je od časa, ko je za zaključek svojega opusa, za »sklepanje kroga s krepkejšo črto«, objavil prozno delo *Boštjanov let* (2003), napisal še *Poizvedovanje za imenom* (2013), *Mirne duše* (2015) in *Gramoz* (2017). Na poti k njegovi osemdesetletnici so torej izšle še tri knjige, ki pričajo ne le o njegovi pisateljski zmogljivosti, temveč tudi o tem, da ga še vedno zelo živo prizadevajo tako sodobni kot zgodovinski problemi koroških Slovencev v Avstriji. Lipuš jih obravnava tako, da jim na osnovi zapletanja v delno avtobiografske in delno domišljijsko ugnetenе zgodbe kaže obraz v kritičnem in brezobzirno razkrivajočem zrcalu. Glede na zgodbe iz preteklosti, zlasti na tiste, ki se nanašajo na čas nacizma in deportacij koroških Slovencev v nemška koncentracijska taborišča, bralcem pričevanjsko pripoveduje, da koroški Slovenci niso bili le tragične žrtve, temveč pogosto tudi kruti sotorilci. Med tedanjimi žrtvami

1 Članek je v daljši verziji izšel pod naslovom Form und Bedeutung des slowenischen in der Literatur Florjan Lipuš's v znanstveni monografiji *Literarische Mehrsprachigkeit im österreichischen und slowenischen Kontext* (Leben, Koron 2019: 127–140). V slovenskem izvirniku in v krajši obliki pa je na voljo prvič.

je bila njegova mama, bila je med tistimi, ki so jih ovadili domačini in so bile nato v živinskih vagonih odpeljane v Ravensbrück, od koder se mnoge niso več vrnile. Lipuš opominja, da so bili tudi drugi mučeni, zasmehovani in zasramovani predvsem zato, ker so bili Slovenci. Sodili so v Hitlerjev program iztrebljanja vsega, kar je bilo slovensko, seveda tudi kulture in jezika.

Nekateri, ki so vojno preživel, in njihovi poznejši mladi potomci so otroci vojne, piše pisatelj v *Boštjanovem letu*. In opominja. Videti je, da se k temu opominu vrača predvsem zato, ker ga prizadeva izginjanje slovenskega jezika na Koroškem zlasti med mlajšo in srednjo generacijo, zelo boleče in ogorčeno pa občuti prestopanje koroških Slovencev v nemški jezik na področju njihovega literarnega ustvarjanja. Med drugo svetovno vojno, marsikdaj pa tudi po njej, je edina svoboda koroških Slovencev obstajala v ohranjanju njihovega jezika. O tem zgovorno pričajo tudi nekateri prizori iz romana Maje Haderlap *Angel pozabe*, ki tematizira usodo babice, nekdane zapornice v Ravensbrücku, pripoveduje pa tudi o zvestobi slovenščini ter o ohranjanju jezika in slovenske kulture med člani njene ožje družine. Toda ta roman je že napisan v nemščini, čeprav je pisateljica koroška Slovenka in je v slovensko literaturo vstopila kot slovenska pesnica, vendar tudi v novjšem času svojo literarno pot nadaljuje v nemščini. V »zgoranjem jeziku«, kakor to imenuje Lipuš, in z zanikanjem »spodnjega jezika«, to je slovenščine. Tak jezikovni prestop je za pisatelja nadvse problematičen. Njegova obsodba tega dejanja je zelo ostra, zanj je njen roman pričevanje o narodnem in jezikovnem odpadništvu: »Knjiga je zavrгла svoje borno poreklo in se preselila iz spodnjega jezika v zgornji jezik, uverjena, da bo od zdaj naprej izžarevala gosposkost in razkošnost.« (Lipuš 2013: 57)

Roman Maje Haderlap je za pisatelja žalosten dokaz za to, da se slovenščina na Koroškem izgublja tudi pri ljudeh, ki so sicer dovolj močni, nadarjeni in izobraženi, da bi jo lahko ohranjali. Izid romana Maje Haderlap v nemščini Lipuš imenuje »praznik razvalin« (Borovnik 2017: 77–78).

Pisatelj Florjan Lipuš je vse od prvega romana *Zmote dijaka Tjaža* (1972) znan po svojem nespravljivem razmerju do katoliške cerkve, ki ji je poleg licemerja očital tudi udinjanje vladajočemu nemštvu, le-to pa je od Slovencev zahtevalo, naj se odpovejo svojemu maternemu jeziku. Slovenščina je že v Lipuševem prvem romanu nastopila kot prepovedani jezik, kot jezik, h kateremu so se slovenski dijaki v katoliškem zavodu zatekali naskrivaj kot k svojemu pribežališču, potem ko so zapustili svoje domove in jim od lastne identitete ni ostalo nič več. Znano je, da je roman napisan na avtobiografski podlagi, v njem pa prepoznavamo tudi generacijo tistih, ki so se na Plešivcu (nem. Tanzenberg) šolali sočasno z Lipušem (poleg njega še Erik Prunč, Valentin Oman, Peter Handke idr.). Zveza z resničnostjo je v tem romanu poudarjena, čeprav je fikcijsko predelana. Ti dijaki so na Plešivcu naskrivaj izdajali slovenski dijaški list *Kres*, pozneje, po izstopu iz internata, pa niso postali duhovniki, temveč so izbrali drugačne življenjske poti. Leta 1960 so v Celovcu začeli izdajati slovensko literarno revijo *Mladje* v slovenščini, ki je prinesla tedanjo sodobno ambicijo za razvoj slovenske književnosti na Koroškem, 21 let pa jo je urejal prav Florjan Lipuš.

Revija je ves čas izhajala v slovenščini, objavljala pa je tudi prevode drugih del iz tujih jezikov v slovenščino.

Za ves Lipušev prozni opus je značilna njegova zvestoba slovenščini. Pisanje v slovenščini je namreč pomenilo upor zoper izginjanje slovenstva, njegova slovenščina pa nikoli ni ostajala le na sporočilni ravni, to je na ravni dnevnega in praktično sporazumevalnega jezika. Z rabo slovenščine je Lipuš opozarjal na njeno živost in sposobnost, da lahko v njej izrazi tudi najzahtevnejša tematska in slogovno eksperimentalno oblikovana sporočila, z rabo slovenščine je dokazoval njeno zgodovinsko zakoreninjenost, pa tudi spreminjanje skozi čas, pokazal je tako na njeno davninskost kot tudi na sodobno igrivost. Raziskovalci Lipuševega jezika so za njegovo raziskovalnost na področju slovenščine iznašli zanimiv izraz, pisali so namreč o pisateljevem arheološkem raziskovanju jezika (Strutz 1994: 79–109).

Lipuš je v vseh svojih poznejših delih, ki so bila napisana in objavljena po njegovem prvencu iz leta 1972, vztrajal pri slovenščini, trmasto pa tudi pri upanju, da se bo ta jezik ohranjal in razvijal pri slovenski narodni skupnosti na Koroškem ter da se mu ljudje zaradi tržnih in drugih vsakdanjih interesov ne bodo odpovedovali. V enem od zrelih del, že v novem tisočletju, v pripovedi *Poizvedovanje za imenom* (2003), pa beremo pripovedovalčev pesimističen zaključek, namreč da njegov narod propada in da rešitve zanj ni, ker ne spoštuje več maternega jezika in ga ne uporablja več. Slovenci se po njegovem mnenju selijo v muzeje. Njegovo prepričanje je enoznačno: človek, ki govori nemško in tudi literarno ustvarja v nemščini, ni več Slovenec. Zanj je to »jabolko, ki se je zavalilo pod hruško« in »govedo, ki se je zateklo v konjerejčev hlev« (Lipuš 2003: 50). Lipuš obžaluje, da si koroški Slovenci sami zapravljajo svoj jezik.

Zanikovanje in posledično izginjanje slovenščine pa je ena od tem v zadnjih dveh Lipuševih proznih delih, v *Mirnih dušah* in *Gramozu*. Ker sem o drugih Lipuševih delih že večkrat pisala (Borovnik 2000a, 2000b, 2012, 2017), se v pričujočem besedilu posvečam predvsem zadnjima dvema.

V literarnih delih pisatelja Florjana Lipuša vse od njegovih prvih revijalnih in knjižnih objav ni nemščine. To je posebno zanimivo zato, ker je pisatelj vse svoje življenje preživel v Avstriji, kjer je nemščina jezik večine, pa tudi državni in uradni jezik. Z izključno rabo slovenščine se je pisatelj upiral germanizaciji, obenem pa izražal dejstvo, da je slovenščina bogat jezik, v katerem je mogoče z znanjem in nadarjenostjo izraziti najbolj pretanjene plasti človekovega bivanja. Tako je tudi v njegovih doslej zadnjih proznih knjigah, v *Mirnih dušah* in *Gramozu*.

Mirne duše (2015) so zelo poetična knjiga o staranju, ki prinaša iskriv, pa tudi temnohumoren obračun z življenjem, obenem pa pomeni čutečo izpoved pripovedovalčeve ljubezni do žene, vse od prve sramežljive zaljubljenosti do mirne naklonjenosti in sožitja v zrelih letih. Besedilo je polno trpkih spominov na otroštvo, na materino smrt v koncentracijskem taborišču, na odhod v katoliški vzgojni zavod, na versko pranje možganov, ki se je pripovedovalcu uprlo, pa tudi na očetovo vasezaprto in trdoto, na osamljenost. Nova Lipuševa proza je napisana lirično in pretresljivo, z nekaterimi

nadrealističnimi motivi, pisatelj v njej tematizira misel na smrt, vendar obešenjaško samoironično in spokojno. V spremni besedi je velik poznavalec Lipuševe literature in eden od njenih subtilnih prevajalcev v nemščino, pokojni pesnik Fabjan Hafner, zapisal: »brez trohice dvoma ali pridržka lahko zatrdimo, da gre za avtorjevo najlepšo, jezikovno najbolj sočno in najgostejšo, najbolj pesniško sprevno in slikovito nazorno, najbolj ganljivo in hkrati najbolj nežno stvaritev.« (Hafner 2015: 73)

S to njegovo mislijo bi se lahko strinjali, če bi bile *Mirne duše* Lipuševe zadnja knjiga. Toda tej je sledila še pripoved *Gramoz* (2017), ki pa je Hafner žal ni dočakal, ker je mnogo prezgodaj umrl, pomeni pa vrh Lipuševe osebnoizpovedne lirčnosti, jezikovne pretanjenosti in mojstrstva, pa tudi ostre kritike zgodovine in sedanjosti na Koroškem v Avstriji. Toda obe deli sta med seboj povezani, kakor so nenazadnje medsebojno povezane vse Lipuševe knjige, v katerih pisatelj, kakor priznava sam, »piše besedilo eno samo«, obravnava iste teme in motive, ki pa jih zdaj razširja, zdaj na novo osvetljuje, jih zariše z drugačnimi jezikovnimi sredstvi. Hafner (2015: 73) je zapisal, da jih Lipuš »prečisti kot rudo ali nafto«.

Mirne duše prinašajo blagohumorno podobo starajočega se moškega, ki se prebuja iz spanja in se mu nekaj »bliska izpod njegovih prstov«. Motiv bliskanja postane nato povezovalni motiv spominjanja na otroštvo in mladost, na doraščanje, na prvo ljubezen, je simbol še živahnega življenja in pripovedovalčeve radoživosti. Pripovedovalec sam pa se sprašuje, od kod to bliskanje, kaj ga je porodilo. Njemu samemu se dozdeva, da bliskanje ni le odsev spomina na mladost, temveč tudi zaljubljenega, erotičnega razmerja do jezika, do njegove materinščine. So bliski posledica »premlevanja iskrive besedne kaše«, se sprašuje. Je ta nenavadni pojav posledica njegovih jezikovnih iger, pisateljavanja? (Lipuš 2015: 11) Njegov spomin na mladost je tesno povezan z razmišljanjem o jeziku, o slovenščini: »Jezik ni samo sporočilo, temveč je tudi dejanje, je ukrepanje. Ko se poslužujemo jezika, z njim razgrinjamo svoje jedro, oznanjamo svojo značajnost, obračamo notranjost v zunanost.« (Lipuš 2015: 11).

Pripovedovalec – pisatelj pa tudi dopušča, da je bliskanje nastalo zaradi njegove ogorčenosti zaradi odtujevanja mladih materinščini – kar je nakazano v metaforičnem jeziku na mestih, ko piše o »mladičih, ki pobegnejo iz gnezda v drugo gnezdo«, ki »dajejo prednost tujerodnosti« (Lipuš 2013: 12). Toda tem mladičem, piše Lipuš, bodo v tujem gnezdu kmalu dali vedeti, da so odveč. Pri tem postreže z modrostjo: »Bolje gospodar grofije kakor hlapec kraljevine, bolje prvi v malem, a na svojem, kakor zadnji v velikem in na tujem.« (prav tam) Piše torej o jezikovnih in narodnih odpadnikih. Morda se starajočemu človeku zato bliska? Ker vidi v tako imenovanih literarnih zvezdah in jezikovnih prestopnikih spakljivo hrščenje, ker vidi tisto, česar drugi ne vidijo?

Pripovedovalec se v *Mirnih dušah* sprašuje, ali je to bliskanje odziv na ogenj krematorija, na spomin o tem, kako je umrla mati. Ali pa je bliskanje naznanilo njegove še žive strasti v starih letih? Ali pa je bliskanje spremljava njegovega razmišljanja o smrti in opomin na to, da je treba izkoristiti življenje, dokler je še? Nadrealistični motiv bliskanja v tem Lipuševem delu spominja na Tjažovo praskanje v *Zmotah*

dijaka Tjaža (1972). In če je Tjaževo praskanje izražalo njegov odpor zoper nasilne dogme katoliške cerkve, lahko tudi motiv bliskanja razumemo podobno, saj gre za vnovično vračanje in zaokroženje literarnega motiva, ki pomeni odpor in upor, tokrat do slovenskega jezikovnega in narodnega odpadništva.

Poleg avtobiografskih tem, ki se v Lipuševi literaturi ponavljajo in razširjajo, pisatelj zapisuje tudi vedno nova izvirna in duhovita razmišljanja o jeziku: »Ko je beseda izustena, prebrana, zapisana, je zunaj na prostosti, razpre svoja krila in začnenja svoje življenje. [...] Beseda ni kobila, ki si jo izposodiš in jo vrneš po tem, ko si z njo preoral njivo.« (Lipuš 2013: 22)

V pripovedi *Mirne duše* pisatelj bralcem polaga na srce, da je treba paziti na slovenščino, ki je razkošna in bogata. Tudi to prozno delo prinaša celo paletu najrazličnejših jezikovnih posebnosti, ki segajo v ljudski jezikovni pomnilnik. Taki so npr. frazemi, da nekdo ni bil »ne krop ne voda«, da je bil čas, v katerem se je nekaj dogajalo, »čas, ko se je luna starala«, ali pa da je nekdo »kot gora, ki se je izogibata ptica in lisica« (Lipuš 2013: 11–17). Tu so ponovno pregovori kot »Bolje človek brez zvez, kakor zveze brez človeka.« ali »Noč razpara vse, kar je dan napredel in napletel.«, nekatere pregovorne resnice pa so avtorsko duhovite: »Spanje je v žlahti s pokončevalko matildo.« (prav tam: 14) Lipuš v svoj pripovedni jezik vpleta tudi narečne koroške izraze, npr. da je nekemu ušla »kaka hentano debela, kaka nasajena« ali da »so se priganjale lerne in se jim je seno narajmalo«, nekateri od teh izrazov pa kažejo tudi na vpliv nemščine. Pisatelj je ljubitelj jezikovnih poigravanj kot npr. »švigašvaga z jezikom čez dva praga« ali »pozdrav ni bil na treske pleske uglašen«, nekdo pa je »nekaj obešal na veliki bron« (namesto na zvon). Njegovo jezikovno iskateljstvo dokazuje novotvorbena živost in ustvarjalnost, ki jo zmora slovenščina: nekdo ima »pogrezninice v koži«, nekaj je »zazvizdalo«, nekdo »se je razhudičil«, ljubljeno dekle in žena je »podolgoličnica«, mrtveca najedajo »mrhobrbc« itn. Njegova lirična proza je zaznamovana v ritmiziranih delih besedila z navadno trodelnimi stopnjevanji, npr.: »Ni bila tišina pred viharjem, tišina je bila vihar, vihar se je zdviljal v tišini in nemosti.« (Lipuš 2013: 49)

Lipuševa pripoved *Gramoz* pa kaže tudi na to, da je beseda lahko nosilka laži, ki spremlja človekovo življenje. Take so npr. besede o tem, da med drugo svetovno vojno na Koroškem ni bilo prevozov domačink – jetnic v živinskih vagonih v nemška koncentracijska taborišča. Lipuš te besede-laži s svojo prozo razgalja in bralcu sporoča resnico. *Mirne duše* so obenem ljubezenska izpoved, pisateljev magistrale, ki se podobno kot v Prešernovem *Sonetnem vencu* ob osebnih temah nanašajo tudi na temeljna vprašanja v zvezi s slovenskim narodom in identiteto.

V pripovedi *Gramoz* (2017) se skupina popotnikov vrne v domačo vas s spominske slovesnosti v koncentracijskem taborišču, v enem od tistih, v katerega so prav iz njihovih krajev med vojno odvedli številne ženske, žene in matere, od katerih se mnoge nikoli več niso vrnile domov. V teh krajih pa je bilo v vsem povojnem času nekaj narobe, »nasajeno okolje se je otipavalo in ovohavalo«, ljudje so naskrivaj šepetali o prikritih zločinih. Toda udeleženci te spominske slovesnosti, na kateri naj bi

počastili spomin na svoje prednike, se ne vrnejo več taki kot pred odhodom, »nemost taborišča se jih je oprijela« (Lipuš 2017: 6). Kot da bi se šele zdaj povsem zavedeli dejstva, da so njihove matere in babice kot goveda naphali v živinske vagone, morda pa je med vožnjo v taborišče, pripominja groteskno pripovedovalec, skozi zamrežena okna uhajalo tudi kravje mukanje. Kajti tudi njihov jezik, to je slovenščina, je bil »dober samo za v hlev« (prav tam).

O tem zaničevanem in zasramovanem jeziku piše pripovedovalec, da ga najrazličnejši družbeni povzpelniki tudi v sodobnosti zanikujejo in se ga sramujejo. Lipuševa beseda je v tem delu izostreno kritična. Vaščani zaradi vzpona do imenitnosti na svoje potomce ne prenašajo več izročila prednikov, svojega »duhovnega brašna«: »Otresejo se osnovnega, rodnega jezika, v katerem je njihovo življenje potekalo naravno, skladno, premočrtno, in ki je prežemal vsako vlakno njihove vsakdanjosti in se kot predivo razpregal po vsem, kar so počeli in kar so opustili.« (Lipuš 2017: 8) Verjamejo, da je njihova materinščina, to je slovenščina, primerna le za domačijsko rabo, za njihovo navidezno gospostvo pa ne. Toda pisatelj opozarja, da bodo za to svoje klečeplazenje pred tujim poželi le prezir. Ti ljudje bodo po njegovem vedno v pregnanstvu.

Pripoved se nato vrača k trpljenju žensk, ki so bile odpeljane v koncentracijska taborišča, vrača se v preteklost. Piše, da je strašljiva prerokba visela nad vsem slovenskim podeželjem, a da ji ljudje niso verjeli, čeprav so takrat nedaleč stran že rasla naselja iz lesenjač, nacističnih taborišč. Ljudje pa zloslutenjskih znamenj niso prepoznavali. Pisateljeva pripoved nato sledi ženski zgodbi iz teh taborišč, kako so jim vzeli osebnost in identiteto. Njegova zgodba se zaradi njihovega trpljenja, ki je sledilo, in zaradi številnih taboriščnih podob »pridelovanja smrti« širi v groteskno razsežnost, ki pa se odraža tudi v jeziku pripovedi. V njej pripovedovalec nenehno izumlja nove in nove izraze, da bi le-ti kar najbolj natančno opisali nepopisno ponižanje in predsmrtno mučenje.

V taboriščnem kamnolomu, kjer so zapornice morale garati in v katerem je ostala tudi »pokamenela babica«, pa boga ni bilo. Lipuš zapisuje ta pribitek prepričano in opominjajoče. Pisateljeva groteska je na takih mestih izraz skrajnega, nečloveškega trpljenja, toda ne le literarnih oseb, temveč tudi pripovedovalca samega. Je izraz njegove popolne zgroženosti nad okrutnostjo človeka. Lipuševi neologizmi izražajo skrajni rob, skrajno mejo človeške stiske. Pisateljeva bolečina v pripovedi, ki sredi opisov umiranja zarisuje hrepenenje jetnic po domu, se iz odstavka v odstavek stopnjuje tudi z jezikovnimi sredstvi, s katerimi so opisane krute podobe »družice smrti« in brezupno samotne, zapuščene ženske sredi kraja, na katerem »duše nimajo kam sesti« (Lipuš 2017: 36). Prav na mestu, ko zarisuje njihove končne, trpeče predsmrtno položaje, se Lipuš ponovno vrača k temi jezika, to je k materinščini. Piše, da je jezik umirajočega vselej materinščina in ironično pripominja, da se takrat »duše iz zmešnjave jezikov vračajo v svoj jezik« (prav tam). Obenem pa ponovno in pomenljivo piše o tistih, ki so svoj materni jezik zatajili: »Tudi tisti prebežniki, ki so se iz samoljubja svojemu onezvestili in se pokorili tujemu, se v smrtni uri proti svoji volji vrnejo v svoj jezik.« (Lipuš 2017: 36)

V zadnjem delu svojega proznega dela *Gramoza* se Lipuš vrača k pohodnikom, ki so se v domačo vas vrnili s spominskega obiska koncentracijskega taborišča. Njih zdaj »skupek zgodb povezuje v nemost« (Lipuš 2017: 38). Pohodniki ne pojejo, temveč »pesem jočejo« (Lipuš 2017: 41). To so otroci »iz tepežkih krajev«, taki, ki so jih v otroštvu topli očetje, učitelji in duhovniki. Babica, katere spomin sta otroka počastila v taborišču, pa je prevzela večno, netelesno obliko.

Vrnitev pohodnikov v vas zamaje složnost vaše skupnosti. Pohod po vrnitvi dobiva pošastne poteze, kajti spomin na to, da so bili ljudje v vasi sami zločinci, ki so med vojno ovajali svoje bližnje, oživi. Opozarja, da postanejo ljudje divjaki in morilci, če se jim le ponudi priložnost za to. Florjan Lipuš torej v *Gramozu* brezkompromisno sporoča zgodovinsko resnico, za katero želi, da se ohrani. V nadaljevanju pripovedi pa se ponovno vrača tudi k vprašanju ohranjanja slovenščine med koroškimi Slovenci. Ponovno piše o jezikovnem odpadništvu, ki vodi po njegovem v jezikovno brezdomstvo. Nekdaj so se pesniki in pisatelji učili iz jezika, ki je prihajal iz ljudskih ust, danes pa se le-ti obračajo proč od njega, jezik ljudstva se jim gnusi in jih ne zanima več. Zanje so danes pomembne le materialne dobrine, zavrgli so kulturo duha. Iz svoje duhovne dediščine črpajo le, kar jim godi, poslužujejo pa se je predvsem takrat, kadar jim koristi, kajti: »Vaški veter je razpihal materin jezik.« (Lipuš 2017: 61) in: »Z jezikom je pometel božji veter [...]. Narodno občestvo je dotrajalo, narodno občestvo je ukinjeno, odpravljen, prodano.« (Lipuš 2017: 78) Slovenski jezik in duhovno dediščino ohranjajo le posamezniki. Ostali bodo le še sledovi nekdanje drugosti in drugačnosti, a tudi te bo prekril čas kot gramoz v taborišču.

Lipuševo doslej zadnje pripovedno delo *Gramoz* je nadvse trpka pripoved o izginjanju slovenstva. V njem je pisatelj zaokrožil svoj slavospev materinščini, slovenščini, ki pa je mlajše in tudi srednje generacije koroških Slovencev ne uporabljajo več. Florjan Lipuš zaključuje svoje pripovedno delo podobno kot Peter Handke v drami *Še vedno vihar*, v kateri je naslikal Slovence kot redko pleme, ki si ga prihajajo ogledovat radovedni tuji turisti (Handke 2010, 2011).

Florjan Lipuš je v svojem literarnem delu oblikoval visoko pesem slovenščini, v kateri je skušal poimenovati vse, kar se zdi na prvi pogled nepoimenljivo. S pretanjenostjo lirskega mojstra in z ironičnostjo ostrega družbenega kritika opominja tako na zgodovinske krivice kot na novodobne zablode. Ob Tjažu je glavni junak njegovih literarni del slovenski jezik. Temu je postavil veličastni spomenik. Zlasti v zadnjih objavljenih delih pa je postavil spomenik tudi svoji umorjeni materi, ki so jo odgnali v taborišče, ko je bil star komaj šest let in za katero je v nekem intervjuju dejal, da mu ni zapustila nič drugega kot slovenski jezik. Pisateljevo bogato literarno delo pa priča, da mu je zapustila zelo veliko.

Viri in literatura

- BOROVNIK, Silvija, 2000a: Patologija slovenske vasi, nasilje verske institucije in arheologija besede v Lipuševi prozi. *Slavistična revija* XLVIII/2. 119–140.
- BOROVNIK, Silvija, 2000b: Lipuševa Stesnitev kot primer postmodernističnega zgodovinskega romana. *Razprave, Razred za filološke in literarne vede* 16. 5–16.

- BOROVNIK, Silvija, 2012: *Književne študije. O vlogi ženske v slovenski književnosti, o sodobni prozi in o slovenski književnosti v Avstriji*. Maribor: Mednarodna založba Oddelka za slovanske jezike in književnosti, Filozofska fakulteta (Zora, 85).
- BOROVNIK, Silvija, 2017: *Večkulturnost in medkulturnost v slovenski književnosti*. Univerzitetna založba Univerze: Maribor (Zora, 123).
- HAFNER, Fabjan, 2015: Spremnna beseda. Florjan Lipuš: *Mirne duše*. Maribor: Litera. 73–75.
- HANDKE, Peter, 2010: *Immer noch Sturm*. Frankfurt: Suhrkamp.
- HANDKE, Peter, 2011: *Še vedno vihar*. Celovec: Založba Wieser.
- LEBEN, Andreas, KORON, Alenka, 2019: *Literarische Mehrsprachigkeit im österreichischen und slowenischen Kontext*. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- LIPUŠ, Florjan, 2015: *Mirne duše*. Maribor: Litera.
- LIPUŠ, Florjan, 2017a: *Gramoz*. Maribor: Litera.
- LIPUŠ, Florjan, 2017b: Kulturni banavzi ne berejo knjig. Intervju. *Večer, Sobotna priloga* 12. 8. 2017.
- STRUTZ, Johann, ZIMA, Peter V. (ur.), 1996: *Literarische Polyphonie. Übersetzung und Mehrsprachigkeit in der Literatur*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.